

Qarabağ tarixinin salnaməsi (1993-cü il)

9 fevral 1993 - Azərbaycan Ordusunun Dağlıq Qarabağın şimalındakı birləşmələri xəyanət nəticəsində mühüm strateji mövqeləri itiriblər.

Korpus komandiri, Qarabağ üzrə prezidentin səlahiyyətli nümayəndəsi Surət Hüseynovun əmri ilə qoşun birləşmələri Ağdərə rayonundakı mövqelərdən geri çəkilməyə başlayıb.

Fevralın 10-da ölkə rəhbərliyi Serət Hüseynovu tutduğu vəzifələrdən azad edib.

19 fevral 1993 - Milli Məclisin qapalı iclasında ölkədəki hərbi-siyasi böhran müzakirə edilib.

Hərbi rəhbərlikdəki böhranın əsas günahkarlarından olan müdafiə naziri Rəhim Qaziyev istefa verməyə məcbur olub.

28 fevral 1993 - Erməni terror qrupu Rusiyanın Şimali Qafqaz ərazisində Qudermes stansiyası yaxınlığında Kislovodsk-Bakı sənişin qatarını partladıb. Terror aktı nəticəsində 11 nəfər həlak olub, 18 nəfər yaralanıb.

27 mart 1993 - Ermənistan silahlı qüvvələrinin Kəlbəcər rayonuna hücumu başlayıb.

2 aprel 1993 - Ermənistan silahlı qüvvələri bir həftə (martın 27-dən) sürən genişmiqyaslı hücumdan sonra Kəlbəcər rayonunu işğal ediblər.

Kəlbəcər (ərazisi 3 min kv. km) Azərbaycanın Dağlıq Qarabağdan kənarında işğal olunmuş ikinci rayonu (1992-ci ilin mayında işğal olunmuş Laçından sonra), Dağlıq Qarabağla Ermənistan arasında mühüm strateji bölgə idi.

İşğal nəticəsində rayonun 61 min sakini didərgin düşdü, rayon mərkəzi, 150-yə yaxın kənd, onlarla tarixi-mədəniyyət abidəsi, muzey, "İstisu" sanatoriyası Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən xarabazara çevrildi.

Kəlbəcərin işğalı zamanı 458 nəfər həlak olmuş, rayonun yüzlərlə sakini, o cümlədən qadın, uşaq və qoca əsir götürülmüşdü.

6 aprel 1993 - BMT Təhlükəsizlik Şurasının iclasında Ermənistan-Azərbaycan münacişəsi zonasında vəziyyətin kəskinləşməsi ilə bağlı (Kəlbəcərin işğalından sonra) Təhlükəsizlik Şurasının sədrinin bəyanatı qəbul olunub.

Bu, Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqları ilə bağlı BMT çərçivəsində qəbul edilmiş ilk sənəd idi.

13 aprel 1993 - ABŞ Dövlət Departamenti ilk gəfə olaraq Dağlıq Qarabağ münacişəsi ilə bağlı Vaşinqtonun rəsmi mövqeyini açıqlayıb.

Bəyanatda ABŞ-ın Ermənistan-Azərbaycan müharibəsinin dayandırılması və ATƏT-in Minsk konfransı çərçivəsində danışıqların başlanmasına nail olmaq əzmi vurğulanırdı.

14 aprel 1993 - Böyük Britaniya, Pakistan və Misir adından erməni qüvvələrinin Kəlbəcərin işğalını pisləyən və Qarabağdakı müharibəni dayandırmağa çağıran bəyanat yayılıb.

16 aprel 1993 - Kəlbəcərin işğalı ilə bağlı respublikada hərbi və ictimai-siyasi vəziyyət gərginləşib.

Hakimiyyətdaxili ixtilaf zəminində İsgəndər Həmidov daxili işlər naziri vəzifəsindən istefa verib, bu posta Abdulla Allahverdiyev təyin olunub.

29 aprel 1993 - İslam Konfransı Təşkilatı Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzünü və Azərbaycan torpaqlarının işğalını pisləyən qətnamə qəbul edib.

30 aprel 1993 - BMT Təhlükəsizlik Şurası (TŞ) Azərbaycanla Ermənistan arasında münasibətlərə dair 822 sayılı qətnamə qəbul edib.

Qətnamə BMT Təhlükəsizlik Şurası sədrinin 6 aprel 1993-cü il tarixli "Ermənistan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında münasibətlərin pisləşməsi barədə" Təhlükəsizlik Şurasının sədrinin bəyanatına əsaslanmışdı. Sənəddə Kəlbəcərin Ermənistan Silahlı Qüvvələri tərəfindən deyil, "yerli erməni qüvvələri" tərəfindən işğal edildiyi vurğulanırdı.

BMT Təhlükəsizlik Şurasının Dağlıq Qarabağ münacişəsinə dair sonrakı qətnamələrində (853, 874, 884) də eyni tezis əsas tutulurdu və Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüz faktı diqqətdənkənar qoyulurdu.

2 iyun 1993 - Azərbaycan dəmir yolunda ermənilərin növbəti təxribatı həyata keçirilib. Bakı dəmir yolu vağzalında törədilmiş partlayış nəticəsində dövlətə külli miqdarda maddi ziyan dəyib.

Partlayışın icraçısı Rusiya vətəndaşı İqor Xatkovski Ermənistan Milli Təhlükəsizlik Baş İdarəsi kəşfiyyat şöbəsinin casusu kimi Azərbaycana göndərildiyini, təxribatçı qrupun Rusiya ərazisindən Bakıya gələn sənişin qatarlarında silsilə partlayışlar törətdiyini etiraf edib.

10 iyun 1993 - NATO-ya üzv və tərəfdaş ölkələrin məşvərət qurumu olan Şimali Atlantika Əməkdaşlıq Şurası BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822 sayılı qətnaməsini (30 aprel 1993) dəstəkləyən bəyanat qəbul edib.

Bəyanatda döyüş əməliyyatlarının dərhal dayandırılması, işğalçı qoşunların Kəlbəcər rayonundan və Azərbaycanın işğal olunmuş digər rayonlarından çıxarılması çağırışı yer almışdı.

27 iyun 1993 - Ermənistan silahlı qüvvələri Dağlıq Qarabağın şimalında Ağdərə (Mardakert) rayon mərkəzini ələ keçiriblər.

Ağdərə 1992-ci ilin yayında Azərbaycan ordu hissələrinin nəzarətinə keçmişdi. Ağdərə şəhəri ilə yanaşı, rayonun bir neçə kəndini ələ keçirən ermənilər Ağdam şəhərinin bir neçə kilometrliyinə gəlib çıxıblar.

* * *

3 iyul 1993 - Milli Məclis Ermənistanın Azərbaycana qarşı işğalçılıq müharibəsinin genişlənməsi ilə əlaqədar beynəlxalq təşkilatlara, dünya dövlətlərinə ünvanlanan bəyanat qəbul edib.

Bəyanatda dünya birliyinə Ermənistanın hərbi təcavüzünü dayandırmaq üçün təsirli tədbirlər görmək çağırışı yer almışdı.

* * *

6 iyul 1993 - İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı (ECO) dövlət başçılarının İstanbulda keçirilən zirvə toplantısında Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzünü pisləyən bəyanat qəbul olunub.

Sammit iştirakçıları Ermənistanı işğalçılıq müharibəsini dayandırmağa çağırıblar.

Azərbaycan rəhbəri Heydər Əliyev ölkədəki ağır vəziyyətlə əlaqədar sammitdə iştirak etmədi.

ECO təşkilatına 10 müsəlman ölkəsi - Türkiyə, İran, Pakistan, Əfqanıstan, Mərkəzi Asiyanın beş respublikası və Azərbaycan - daxildir.

* * *

12 iyul 1993 - Azərbaycan rəhbərliyinin tələbi ilə regiona gələn ATƏM-in Minsk qrupunun sədri Mario Raffaelli (İtaliya) erməni silahlı qüvvələrinin hücumlarına məruz qalan Ağdam rayonunda vəziyyətlə tanış olub.

Sonra Xankəndi və Yerevana gedən ATƏM rəsmisi ermənilərin girovluqdan azad etdikləri azərbaycanlılarla Bakıya qayıdıb və Ermənistanın işğalının qarşısını almağa söz verib. Raffaellinin səfərinin "yekunu" olaraq iyulun 23-də Ağdam işğal olundu.

* * *

22 iyul 1993 - Erməni silahlı qüvvələri Qarabağ münaqişəsi zonasından kənarında olan Tərtər və Qazax rayon mərkəzlərini raket atəşinə tutub. Hər iki şəhərdə ümumilikdə 11 dinc sakin həlak olub, 30-dək adam yaralanıb.

* * *

23 iyul 1993 - Ermənistanın silahlı qüvvələri Ağdam istiqamətində genişmiqyaslı hücumdan sonra rayonun Xıdırlı, Sarıcalı, Qiyaslı və Muradbəyli kəndlərini işğal edərək səhər erkən Ağdam şəhərinə daxil olublar.

Günün ikinci yarısında şəhər tamamilə işğal olunub. Sonrakı günlərdə erməni qüvvələri Ağdam rayonunun üçdə ikisini işğal etdi.

Ağdamın işğalı Azərbaycanın Dağlıq Qarabağın ətrafında Laçın və Kəlbəcərdən sonra üçüncü böyük itkisi idi. Ağdam Dağlıq Qarabağ ətrafında ən böyük rayon (əhalisi 160 min nəfər) idi və onun süqutu Azərbaycanın daha dörd rayonunun işğalını labüd etdi.

Ağdamın işğalından dərhal sonra ermənilərin Füzuli-Cəbrayıl istiqamətində hücumu başlandı.

* * *

24 iyul 1993 - Erməni qüvvələrinin Ağdamı işğal etməsi ilə əlaqədar Rusiya XİN və ABŞ Dövlət Departamenti bəyanat yayıb. Rusiyanın bəyanatı tərəflərə atəşkəsi dayandırmaq çağırışından ibarət idi.

ABŞ daha konkret mövqe bildirərək Qarabağ ermənilərini "düşmən niyyətli hərbi əməliyyatları dayandırmağa" çağırırmışdı. Qarabağ danışıqlarına vasitəçilik edən ATƏM-in Minsk konfransının sədri Mario Raffaellinin (İtaliya) bəyanatında isə "erməni silahlı qüvvələrindən" işğal olunmuş ərazilərdən çıxmaq tələb olunurdu.

Lakin bu bəyanatların heç birində Azərbaycan torpaqlarının işğalının Ermənistan tərəfindən həyata keçirildiyi qeyd olunmurdu.

* * *

29 iyul 1993 - BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin genişlənməsi və Ağdamın işğalı ilə bağlı 853 sayılı qətnamə qəbul edib.

Qətnamədə erməni silahlı qüvvələrinin Ağdam rayonundan və Azərbaycanın işğal olunmuş bütün ərazilərindən çıxarılması tələb olunurdu.

Lakin sənəddə Ermənistanın adı təcavüzkar kimi hallanmırdı. Bundan öncəki 822 sayılı və sonrakı 874, 884 sayılı qətnamələr də təxminən eyni məzmununda qəbul olunmuşdur.

* * *

6 avqust 1993 - Ermənistan silahlı qüvvələrinin Füzuli rayonu istiqamətində geniş hücumu başlanıb. Erməni qoşunlarının hissələri Məngələnata yüksəkliyini ələ keçirərək Füzuli şəhərinə yaxınlaşdı. Azərbaycan Milli Ordusunun hissələri hücumu, çətinliklə də olsa dəf edərək erməni qüvvələrini strateji əhəmiyyətli yüksəkliklərdən vurub çıxarıblar.

Lakin iki həftə sonra erməni qüvvələrinin yeni hücumu Füzuli şəhəri və rayonun böyük hissəsinin işğalı ilə nəticələndi.

* * *

12 avqust 1993 - ATƏT-in Minsk qrupunun toplantısında BMT Təhlükəsizlik Şurasının Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı qəbul etdiyi 822 (Kəlbəcərin işğalı ilə bağlı) və 853 (Ağdamın işğalı) sayılı qətnamələrin yerinə yetirilməsi üzrə "Təxirəsalınmaz tədbirlər qrafiki" qəbul olunub.

Sənəd erməni silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş ərazilərdən çıxmasını nəzərdə tuturdu, lakin kağız üzərində qaldı. Erməni qüvvələri isə beynəlxalq birliyin laqeydliyi fonunda işğalın coğrafiyasını daha da genişləndirdilər.

* * *

13 avqust 1993 - Ermənistan silahlı qüvvələrinin Dağlıq Qarabağdan cənubda - Füzuli və Cəbrayıl rayon mərkəzləri istiqamətində genişmiqyaslı hücumu başlanıb.

Ölkədə yaranmış ağır siyasi və hərbi böhran ermənilərin hücumunun qarşısını almağa imkan vermədi.

Hücumun ilk mərhələsində hər iki rayonun Dağlıq Qarabağın inzibati sərhədləri boyunca yerləşən kəndləri işğal olundu.

* * *

16 avqust 1993 - Ermənistan silahlı qüvvələrinin Cəbrayıl-Füzuli istiqamətində irimiqyaslı hücumu Cəbrayılın Quşçular, Qışlaq, Doşulu, Əfəndilər, Qaracallı, Balyand, Süleymanlı kəndlərinin işğalı ilə nəticələndi.

Füzuli istiqamətində Aşağı Veysəlli, Zərgər, Işıqlı və s. kəndlər ermənilərin əlinə keçib.

Erməni hərbi birləşmələri hər iki rayon mərkəzinin bir neçə kilometrliyində qərar tutublar.

* * *

18 avqust 1993 - BMT Təhlükəsizlik Şurasının iclasında erməni silahlı qüvvələrinin Ağdam rayonundan və Azərbaycanın işğal olunmuş digər rayonlarından qeyd-şərtsiz çıxarılması barədə Təhlükəsizlik Şurası sədrinin bəyanatı qəbul olunub.

Bəyanat Azərbaycan Ali Sovetinin sədri, prezident səlahiyyətlərini həyata keçirən Heydər Əliyevin Ermənistanın hərbi təcavüzünün genişlənməsi ilə bağlı BMT rəhbərliyinə ünvanladığı məktub əsasında qəbul olunmuşdu.

Lakin bəyanatda onun icrası ilə bağlı hər hansı mexanizm nəzərdə tutulmadığı üçün o, deklarativ sənəd olaraq qaldı.

* * *

23 avqust 1993 - Azərbaycan Qarabağ cəbhəsində iki böyük itkiyə məruz qalıb.

Ermənistan silahlı qüvvələrinin hücumu nəticəsində Füzuli və Cəbrayıl rayonlarının böyük hissəsi, o cümlədən hər iki rayon mərkəzi işğal olunub.

Cəbrayıl rayonunun ərazisi 1050 kv km, əhalisi təxminən 57 min nəfər idi. Hazırda rayonun bütün ərazisi (96 kənd) işğal altındadır.

Füzuli rayonu (ərazisi 1386 kv km, əhalisi təxminən 100 min nəfər) bütünlüklə işğal olunsada, 1993-cü ilin delabrı - 1994-cü ilin yanvarında sonradan Azərbaycan Ordusu bəzi Arazboyu kəndləri, o cümlədən Horadiz qəsəbəsini düşməndən azad etdi. Yaşayış məntəqələrinin yenidən qurulmasından sonra həmin ərazilərdən köçkün düşmüş əhalinin böyük qismi öz torpaqlarına geri qayıtdı.

* * *

25 avqust 1993 - ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, İsveçin xarici işlər naziri Marqareta af Uqqlas erməni silahlı qüvvələrinin Azərbaycan ərazisində işğalçılıq əməliyyatlarının genişlənməsi ilə bağlı bəyanat verib.

ATƏT sədri prezident Levon Ter-Petrosyana müraciət edərək erməni qüvvələrini Qubadlı və Zəngilan rayonlarının işğalından çəkinməyə çağırıb.

Lakin Ermənistan rəhbərliyi bu çağırışı rədd etdi və avqustun sonunda Qubadlı rayonu işğal olundu.

* * *

31 avqust 1993 - Ermənistanın silahlı qüvvələrinin davam edən təcavüzü nəticəsində Azərbaycanın Dağlıq Qarabağdan kənarında daha bir rayonu - Qubadlı işğal olunub.

Qubadlı rayonunun ərazisi 802 kv km, əhalisi isə işğal zamanı 31 min nəfər idi. Qubadlı şəhəri və rayonun 90-a yaxın kəndi bir neçə günün içində Ermənistan silahlı qüvvələrinin əlinə keçib. Qubadlının işğalından sonra erməni qüvvələrinin Zəngilan rayonu ətrafında mühasirə halqası daha da daralıb.

* * *

10 sentyabr 1993 - ABŞ prezidenti Bill Klinton Azərbaycan rəhbəri Heydər Əliyevə məktub göndərib.

Məktubda Amerika tərəfi Azərbaycan rəhbərliyindən Bakı-İcevan və Bakı-Naxçıvan dəmir yolunun bərpasını xahiş edirdi.

Bunun müqabilində isə Azərbaycana humanitar yardımları qadağan edən "Azadlığa Dəstək Aktı"na 907-ci düzəlişin (1992-ci ildə Konqresdə qəbul olunmuşdu) ləğvi vəd edilirdi.

Azərbaycan rəhbərliyi bu təklifi rədd etdi.

* * *

24 sentyabr 1993 - Azərbaycan Respublikası Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olub.

Prezident səlahiyyətlərini həyata keçirən Heydər Əliyev MDB dövlət başçılarının Moskvada keçirilən sammitində ölkəmizin quruma üzvlüyü barədə sənədləri imzalayıb. Azərbaycan MDB-yə üzv olmaqla Rusiyanın Qarabağ məsələsində ermənipərəst mövqeyini qismən də olsa, neytrallaşdırmaq niyyəti güdüdü.

* * *

25 sentyabr 1993 - MDB dövlət başçılarının Moskvada keçirilən sammitində Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri Heydər Əliyev və Levon Ter-Petrosyan arasında ilk təkbətək danışıqlar olub.

Rusiya prezidenti Boris Yeltsinin vasitəçiliyi ilə baş tutan görüşdə cəbhə xəttində atəşkəs imkanları müzakirə olunub.

Lakin erməni qüvvələri qısa fasilədən sonra, oktyabrın əvvəlində yenidən Qarabağın cənubunda - Cəbrayıl-Füzuli rayonları ərazisində işğalçılıq hücumlarını davam etdirib.

* * *

8 oktyabr 1993 - Moskvada Rusiya, Azərbaycan, Ermənistan və Gürcüstanın dövlət başçıları Boris Yeltsin, Heydər Əliyev, Levon Ter-Petrosyan və Eduard Şevardnadze arasında görüş olub.

Dövlət başçıları Qafqazdakı vəziyyəti müzakirə ediblər.

Bu, "Qafqaz dördlüyü" formatında keçirilən ilk görüş idi.

* * *

14 oktyabr 1993 - BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə dair 874 sayılı qətnamə qəbul edib.

Sənəd oktyabrın 8-də Moskvada keçirilmiş yüksək səviyyəli Azərbaycan-Ermənistan danışıqlarının nəticəsi olaraq qəbul edilmişdi. Bu, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə dair BMT-nin ali qurumu tərəfindən qəbul edilən sayca üçüncü qətnamə idi.

Sənəd ümumi xarakterli idi və tərəfləri münaqişənin dinc yolla həllinə çağırmaqla kifayətlənirdi.

* * *

24 oktyabr 1993 - Ermənistanın işğalçı qüvvələri Qarabağın cənubunda yeni hücumla keçiblər. Füzulinin Horadiz qəsəbəsi ətrafında və Arazboyu kəndlərində döyüşlər başlanıb.

* * *

27 oktyabr 1993 - Erməni silahlı qüvvələrinin genişmiqyaslı hücumu nəticəsində Füzuli rayonunun Horadiz qəsəbəsi və Arazboyu kəndləri - Azərbaycan-İran sərhədinin 40 km-i işğal olunub.

Cəbrayıl rayonunun Arazboyu kəndləri və Zəngilan rayonu erməni işğalçı qüvvələrinin mühasirəsinə düşüb.

* * *

Həmin gün Bakıda səfərdə olan İran prezidenti Əli Əkbər Haşimi-Rəfsəncani Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevlə görüşdən sonra Ermənistanın təcavüzünü pisləyən bəyanat verib.

İran prezidentinin Ermənistan rəhbərliyi ilə telefon danışıqlarından sonra işğalçı qüvvələrin hücumuna qısa ara verilib, Arazboyu bölgələrdə mühasirəyə alınmış əhali İran ərazisinə keçib.

* * *

Həmin gün Prezident Heydər Əliyev BMT Təhlükəsizlik Şurasına müraciət edərək qurumu Ermənistanın təcavüzünü dayandırmaq üçün təcili tədbirlər görməyə çağırıb.

* * *

28 oktyabr 1993 - ABŞ Dövlət Departamenti Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycana qarşı işğalçılıq əməliyyatlarını (Zəngilan, Cəbrayıl, Füzuli rayonları) genişləndirməsi ilə bağlı bəyanat verib.

Bəyanatda erməni qüvvələrindən BMT Təhlükəsizlik Şurasının münaqişə ilə bağlı qətnamələrinə əməl etmək, qoşunları işğal etdikləri ərazilərdən çıxarmaq tələb olunurdu. Vaşinqtonun çağırışı erməni tərəfdən sayə salınmadı.

* * *

29 oktyabr 1993 - Ermənistan silahlı qüvvələrinin hücumu Zəngilan rayonunun, habelə Cəbrayıl və Füzuli rayonlarının Arazboyu yaşayış məntəqələrinin işğalı işə başa çatıb.

Zəngilan rayonunun mərkəzi və 93 yaşayış məntəqəsi (707 kv km) erməni qüvvələrinin əlinə keçib. Rayonun 35 min nəfər əhalisi didərgin düşüb.

Zəngilan Ermənistanın hərbi təcavüzü zamanı Azərbaycanın sonuncu işğal edilən rayonudur. Erməni təcavüzü zamanı rayonun 200-dək sakini həlak olub.

* * *

1 noyabr 1993 - Prezident Heydər Əliyevin fərmanı ilə yenidən təşkil edilmiş Azərbaycan Respublikası Müdafiə Şurasının ilk toplantısı keçirilib.

Toplantıda Müdafiə Nazirliyinin rəhbər strukturlarında kadr dəyişiklikləri edilib, Nurəddin Sadiqov müdafiə məsələləri üzrə dövlət müşaviri, Nəcməddin Sadiqov müdafiə nazirinin 1-ci müavini və Baş Qərargah rəisi təyin olunub.

* * *

2 noyabr 1993 - Prezident Heydər Əliyev xalqa müraciət edərək ölkə əhalisini geniş səfərbərliyə çağırıb. Müraciətdən sonra minlərlə insan Milli Orduya səfərbər olundu.

Dövlət başçısı cəbhə xəttinə gedərək hərbi əməliyyatların hazırlanmasına rəhbərlik etdi. Noyabrın ortalarında Ermənistan ordusunun hücumlarının qarşısı alındı, dekabrda isə Azərbaycan qoşunları Füzuli rayonunun Arazboyu kəndləri istiqamətində əks-hücumə keçdi.

* * *

9 noyabr 1993 - Avropa Birliyi Qarabağ münaqişəsi barədə bəyanat qəbul edib. Bu, Avropa Birliyinin münaqişəyə ilk rəsmi münasibəti idi.

Bəyanatda erməni qüvvələrinin işğal hərəkatının davam etməsi pislənilir, ev-eşiyindən didərgin düşmüş əhaliyə yardım göstəriləcəyi bildirilirdi.

* * *

12 noyabr 1993 - BMT Təhlükəsizlik Şurası Ermənistan- Azərbaycan münaqişəsi ilə bağlı 884 sayılı qətnamə qəbul edib. Sənəd Ermənistan silahlı qüvvələrinin hücumları (Zəngilan rayonunun, Cəbrayıl və Füzulinin Arazboyu ərazilərinin işğalı) ilə bağlı Azərbaycan rəhbərliyinin BMT-yə müraciətindən sonra qəbul edilmişdi.

Bu, Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı BMT TŞ-nin sayca 4-cü qətnaməsi idi.

Sənəddə erməni (Ermənistan deyil!) silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş bütün ərazilərdən çıxması tələb edilirdi. Lakin bu sənəddə də işğala son qoymaq üçün praktik mexanizm yer almamışdı.

* * *

20 dekabr 1993 - Parisdə rəsmi səfərdə olan prezident Heydər Əliyev Azərbaycanın ATƏM-in (1995-ci ilədək ATƏT belə adlanırdı) əsas sənədlərindən olan "Yeni Avropa üçün Paris Xartiyası"na qoşulması barədə sənədi imzalayıb.

Avropada yeni geosiyasi reallıqları əks etdirən sənəd 1990-cı ildə ATƏM-in Paris sammitində qəbul olunmuşdu.

* * *

22 dekabr 1993 - Ermənistanın işğalçı qüvvələrinin hücumlarını dəf edən Azərbaycan Milli Ordusunun hissələri Fizüli rayonunun Arazboyu yaşayış məntəqələri istiqamətində əks-hücumə keçiblər.

Uğurlu əməliyyat nəticəsində rayonun bir sıra kəndləri və Horadiz qəsəbəsi işğaldan azad edildi.

* * *

24 dekabr 1993 - Prezident Heydər Əliyev ilk dəfə iştirak etdiyi MDB sammitində (Aşqabad) bəyanatla çıxış edərək Birlik ölkələrini Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünə münasibət bildirməyə çağırıb.

Lakin MDB ölkələri bu məsələdə obyektiv mövqe tutmaqdan yayınıblar və ötən müddətdə qurum Ermənistanın işğalçılıq siyasətinə münasibət bildirməyib.

Aşqabad sammitində Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin növbəti görüşü də nəticəsiz bitib.

Qarabağ tarixinin salnaməsi
(1994-cü il)
Ermənistan-Azərbaycan müharibəsində atəşkəs.
Sülhyaratma sürəcinin başlanması.

6 yanvar 1994 - Qarabağda Ermənistan işğalçı qoşunları ilə müharibədə əks-hücuma keçən Azərbaycan Milli Ordusunun birləşmələri 1993-cü ilin ağır məğlubiyyətlərindən sonra ilk hərbi uğurunu qazanıb.

Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin hissələri Füzuli rayonunun Aşağı Yağlıvənd, Kərimbəyli və Şükürbəyli kəndlərini erməni işğalından azad edib, bölgədə strateji əhəmiyyət daşıyan Horadiz qəsəbəsi nəzarət altına alınıb.

* * *

17 yanvar 1994 - Azərbaycan Milli Ordusunun birləşmələri Qarabağ cəbhəsinin Füzuli istiqamətində Ermənistan silahlı qüvvələrinin yenidən hücumu keçmək cəhdinin qarşısını alıblar.

Bundan öncə Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin hissələri Füzuli rayonunun bir sıra Arazboyu yaşayış məntəqələrini işğaldan azad etmişdilər. Ermənilər bu əraziləri yenidən ələ keçirmək üçün aramsız hücumlara keçsələr də, böyük itkilər verərək geri çəkilməli oldular.

* * *

1 fevral 1994 - Bakı dəmir yolu vağzalında Kislovodsk-Bakı sənişin qatarında partlayış baş verib. Erməni terrorunun izi olan növbəti partlayış nəticəsində 3 nəfər həlak olmuş, 20 nəfər yaralanmışdı.

* * *

24 fevral 1994 - Milli Məclis "Xocalı soyqırımı günü haqqında" qərar qəbul edib.

Qərarla hər il fevralın 26-nın **Xocalı soyqırımı günü** kimi qeyd edilməsi, bu barədə beynəlxalq təşkilatlara məlumat verilməsi nəzərdə tutulmuşdu.

* * *

6-8 mart 1994 - Prezident Heydər Əliyev Çin Xalq Respublikasına rəsmi səfərə gedib. Səfər gedişində ikitərəfli sazişlər imzalandı, Çin rəhbərliyi Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə münasibətdə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəklədiyini bəyan etdi.

* * *

18 mart 1994 - Erməni silahlı dəstələri Xankəndi səmasında İrənin "Herkules" təyyarəsini raketlə vurublar. Təyyarədə olan 34 iranlı diplomat və ailə üzvləri həlak olublar.

* * *

19 mart 1994 - Erməni xüsusi xidmət orqanlarının təşkilatçılığı ilə Bakı metropoliteninin "20 Yanvar" stansiyasında terror aktı törədilib.

Partlayış nəticəsində 14 nəfər həlak olub, 49 nəfər yaralanıb.

Terror aktının Ermənistan xüsusi xidmət orqanlarında təlimlər keçmiş separatçı "Sadval" ləzgi təşkilatının üzvləri tərəfindən həyata keçirildiyi müəyyən edilib, qrupun üzvləri cinayət məsuliyyətinə cəlb edilib.

* * *

25 mart 1994 - Ermənistan silahlı qüvvələri Qazax rayonunun Bağanis Ayrım kəndinə basqın edərək bir neçə kənd sakinini qətlə yetirib, kəndə isə od vuraraq yandırılıblar.

* * *

1 aprel 1994 - Müstəqil Dövlətlər Birliyi Parlamentlərarası Assambleyasının nümayəndə heyəti Ermənistan-Azərbaycan cəbhəsində atəşkəsə nail olmaq təşəbbüsü ilə Bakıya gəlib.

Qırğızıstan parlamentinin spikeri M.Şerimkulovun başçılıq etdiyi heyətin Azərbaycan və Ermənistanda apardığı müzakirələrin nəticəsində tərəflərin uzunmüddətli atəşkəs rejimi barədə ilkin razılığı əldə olundu.

* * *

9 aprel 1994 - Ermənistan silahlı qüvvələri Goranboy, Ağdam və Ağdərə istiqamətində növbəti hücumu başlayıblar.

Qanlı döyüşlərdə Azərbaycan Ordusu çoxlu itkilər versə də, düşmənin hücumunun qarşısı alınıb. Cəbhə bölgəsinə gedən prezident Heydər Əliyev hərbi əməliyyatlara bilavasitə rəhbərlik edib.

* * *

13 aprel 1994 - Erməni terrorizmi Azərbaycana qarşı daha bir qanlı aksiyaya həyata keçirib.

Moskva-Bakı sənişin qatarının Dağıstan ərazisində partladılması nəticəsində 6 nəfər həlak olub.

* * *

17 aprel 1994 - Cəbhədə yaranmış kritik vəziyyətlə bağlı prezident Heydər Əliyevin sədrliyi ilə fəvqəladə ümumrespublika müşavirəsi keçirilib.

Prezident MDB-nin Moskva sammitində (**14-15 aprel**) Ermənistan rəhbəri L.Ter-Petrosyanla görüş barədə məlumat verib, atəşkəsin əldə olunması üçün danışıqların davam etdiyini bildirib.

* * *

4 may 1994 - Bişkekdə MDB Parlamentlərarası Assambleyasının iclası çərçivəsində Qarabağ münaqişəsində atəşkəslə bağlı danışıqlar başlanıb.

Rusiyanın vasitəçiliyi ilə aparılan danışıqlarda Azərbaycanı vitse-spiker Afiyəddin Cəlilov, Ermənistanı parlamentin sədri Babken Ararkyan təmsil edirdi.

Rusiya tərəfindən (Minsk qrupunda nümayəndə Vladimir Kazimirov) hazırlanmış atəşkəs sənədində Dağlıq Qarabağın erməni icmasının ayrıca tərəf kimi yer almasına etiraz edən Azərbaycan tərəfi onu imzalamıqdan imtina edib.

* * *

8 may 1994 - Rusiyanın ATƏT-in Minsk qrupundakı təmsilçisi V.Kazimirovun Bakıya gətirdiyi "Bişkek protokolu" Azərbaycan tərəfindən imzalanıb.

Sənədə Ali Sovetin sədri Rəsul Quliyev və Dağlıq Qarabağın azərbaycanlı icmasının rəhbəri, Şuşa rayonu İcra Hakimiyyətinin başçısı Nizami Bəhmənov, erməni tərəfdən Ermənistan parlamentinin sədri Babken Ararksyan və "DQR parlamentinin sədri" Karen Baburyan imza atmışdı.

12 may 1994 - Ermənistanla Azərbaycan arasında atəşkəs haqqında saziş - "Bişkek protokolu" qüvvəyə minib.

Sənədə Ermənistan və Azərbaycanın parlament sədrləri, həmçinin Dağlıq Qarabağın erməni və azərbaycanlı icmalarının rəhbərləri imza atmışdılar.

Azərbaycan tərəfi sənədə iki əlavə ilə imza atmışdı.

Protokolun 5-ci abzasında "tutulmuş ərazilər" sözü "işğal olunmuş ərazilər"lə əvəzlənmiş və atəşkəsdən sonra cəbhə xəttində yerləşdiriləcək müşahidəçilərin isə "beynəlxalq müşahidəçilər missiyası" olması qeyd olunmuşdu.

Sənədə əsasən, tərəflər tezliklə beynəlxalq vasitəçilik sayəsində "Böyük sülh sazişi" imzalamalı idilər.

18 may 1994 - Milli Məclis Ermənistanla əldə olunmuş atəşkəs sazişi (**12 may 1994**) ilə bağlı cəmiyyətdə səslənən müxtəlif fikirləri nəzərə alaraq Azərbaycan xalqına müraciət edib.

Müraciətdə "Bişkek protokolu"nun məğlubiyyət aktı olması barədə iddiaların əsassız olduğu, Azərbaycan rəhbərliyinin Qarabağ məsələsində hər hansı təslimçi addım atmayacağı vurğulanırdı.

11 iyun 1994 - Rusiyanın müdafiə naziri Pavel Qraçov Dağlıq Qarabağda və Ermənistan-Azərbaycan cəbhə xətti boyunca rus sülhməramlı qoşunlarının yerləşdirilməsi imkanlarını müzakirə etmək üçün Bakıya səfərə gəlib.

Azərbaycan rəhbərliyi Rusiya tərəfin bu təklifini rədd etdi.

29 iyun 1994 - Prezident Heydər Əliyev İran İslam Respublikasına ilk rəsmi səfərə gedib. Səfər Bakı-Tehran münasibətlərində 1992-1993-cü illərdə yaranmış soyuqluğun aradan qaldırılması üçün əhəmiyyətli hadisə olub. İki ölkə arasında əməkdaşlıq sazişləri imzalanıb.

İran prezidenti Əli Əkbər Həşimi Rəfsəncani Azərbaycan prezidenti ilə imzaladığı birgə bəyanatda Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzünü pisləyib.

3 iyul 1994 - Erməni terrorizmi Azərbaycana qarşı növbəti cinayətini həyata keçirib.

Bakı metrosunun "28 May" və "Gənclik" stansiyaları arasında qatarda törədilən partlayış nəticəsində 13 nəfər həlak olub, 42 nəfər yaralanıb.

Terror aktı Azərbaycan vətəndaşı, Qarabağ müharibəsində əsir düşmüş və Ermənistan xüsusi xidmət orqanları tərəfindən məxfi əməkdaşlığa cəlb edilmiş Azər Aslanov tərəfindən törədilib. O, aksiyanı Ermənistan xüsusi xidmət orqanlarının təlimatı ilə həyata keçirdiyini etiraf edib.

9 iyul 1994 - Prezident Heydər Əliyev Səudiyyə Ərəbistanına rəsmi səfərə gedib. Səfər gedişində Azərbaycan prezidenti kral Fəhd ibn Əziz əl-Səudla, Səudiyyədə fəaliyyət göstərən yerli və beynəlxalq biznes dairələri ilə görüşlər keçirib, ikitərəfli sənədlər imzalanıb.

Səudiyyə rəhbərliyi Ermənistanın Azərbaycana qarşı işğalını pisləyən birgə bəyanata imza atıb.

2 sentyabr 1994 - ABŞ-ın BMT-dəki daimi nümayəndəsi səfir Madlen Olbrayt prezident Bill Klintonun şəxsi təmsilçisi sifətilə Bakıya gəlib.

Xanım Olbraytın prezident Heydər Əliyevlə görüşündə Azərbaycanın xarici neft şirkətləri ilə imzalayacağı kontrakt ("Əsrin müqaviləsi", **20 sentyabr 1994**), Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması müzakirə olunub.

27 sentyabr 1994 - BMT Baş Assambleyasının 49-cu sessiyasında iştirak etmək üçün Nyu-Yorkda səfərdə olan prezident Heydər Əliyev ABŞ prezidenti Bill Klintonla görüşüb. Klinton "Əsrin müqaviləsi"nin imzalanması münasibətilə Azərbaycan prezidentini təbrik edib.

Azərbaycan rəhbəri ilk dəfə olaraq ABŞ rəhbərinə Qarabağ problemi barədə müfəssəl məlumat verib.

Həmin gün Nyu-Yorkda ABŞ-ın BMT-dəki nümayəndəliyinin başçısı Madlen Olbraytın vasitəçiliyi ilə Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri arasında görüş olub.

29 sentyabr 1994 - Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev ilk dəfə BMT Baş Assambleyasında çıxış edib.

Prezident Ermənistanın Azərbaycana qarşı işğalçılıq müharibəsi barədə dünya birliyinə məlumat verərək BMT-ni bu işğalçılığı dayandırmağa çağırıb.

29 oktyabr 1994 - BMT-nin baş katibi Butros Butros Qali Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin dəvətilə Bakıya səfərə gəlib.

Səfər gedişində BMT baş katibi Azərbaycan prezidenti ilə danışıqlar aparmış, Milli Məclisdə çıxış etmiş, məcburi köçkünlərlə görüşmüşdü.

10 noyabr 1994 - Avropa Şurası Parlament Assambleyası Azərbaycan Ermənistan cəbhəsində atəşkəsin davam etməsi ilə bağlı məmnunluq ifadə edən 1047 sayılı qətnamə qəbul etmişdir.

5 dekabr 1994 - Budapeştdə Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsinin (ATƏM) iştirakçısı olan ölkələrin dövlət başçılarının sammiti işə başlayıb.

Sammitdə (5-6 dekabr) Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli sahəsində ATƏT-in fəaliyyətinin gücləndirilməsi barədə qərar qəbul olunub.

Sənəddə münaqişənin iki mərhələdə həlli əksini tapmışdı:

birinci mərhələ - işğal olunmuş ərazilərin boşaldılması və məcburi köçkünlərin öz torpaqlarına qayıtmasının təmin olunması;

ikinci mərhələ - münaqişənin tam və hərtərəfli həlli üçün Minsk konfransının çağırılması.

Sammitdə həmçinin siyasi razılığın həyata keçirilməsindən sonra münaqişə bölgəsinə beynəlxalq sülhməramlı qüvvələrin göndərilməsi barədə qərar qəbul edilib. Qərara əsasən, sülhməramlı kontingentdə bir ölkə 30 faizdən artıq təmsilçiliyə malik ola bilməzdi.

Sammitdə Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri Heydər Əliyev və Levon Ter-Petrosyan arasında növbəti görüş keçirilib.

Budapeşt sammitinin yekunu olaraq ATƏM-in ATƏT adlandırılması barədə qərar qəbul olunub.

* * *

15 dekabr 1994 - Prezident Heydər Əliyev İslam Konfransı Təşkilatının Kasablankada (Mərakeş) keçirilən zirvə toplantısında çıxış edərək müsəlman ölkələrini Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzünə qarşı daha təsirli mövqə tutmağa çağırıb.

Sammitin yekun sənədləri sırasında Ermənistanın Azərbaycana təcavüzünü pisləyən qətnamə qəbul edilib.

* * *

20 dekabr 1994 - ATƏT-in Budapeşt sammitinin (5-6 dekabr 1994) nəticələrinə əsasən, Vyanada Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi üzrə təşkilatın Yüksək Səviyyəli Planlaşdırma Qrupu təsis olunub.

ATƏT-ə üzv ölkələrin təyin etdiyi hərbi nümayəndələrdən ibarət olan bu təsisat Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi regionunda atəşkəsə riayət olunmasına nəzarət edir.